

and protection of mineral resources, has been revealed. These agencies include the Government of the Republic of Kazakhstan, the Ministry of Investment and Development of the Republic of Kazakhstan and the Committee on Geology and Mining, the Ministry of Energy of the Republic of Kazakhstan has a separate place in its composition; their tasks and certain competencies have been provided. It has been concluded that the peculiarities of public administration in the mining industry are connected with the groups of minerals. The structure of public administration agencies of this sector is also determined on the basis of the stated above.

Keywords: public administration, administrative law, Republic of Kazakhstan, mining, mining industry.

УДК 347.12

О. М. СОКОЛОВ,

суддя Печерського районного суду м. Києва

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ПРАВА НА ЗАХИСТ

Проаналізовано право на захист як структурний елемент суб'єктивного цивільного права особи. Наголошено, що право на власні дії, право вимоги та право на захист складають «тріаду» правомочностей правоволодільця. Зазначено, що особа реалізує надану державою можливість захисту лише після порушення її права в межах охоронного правовідношення.

Ключові слова: суб'єктивні права, цивільні правовідносини, захист прав, охоронні правовідносини, правомочність.

Sokolov, O.M. (2017), "Civil and legal aspect of the legal nature of the right to protection" ["Tsyvillno-pravovyi aspekt pravovoi pryrody prava na zakhyst"], *Pravo i Bezpeka*, No. 4, pp. 164–167.

Постановка проблеми. Існування суб'єктивних цивільних прав передбачає не лише визнання їх державою, а й забезпечення гарантій їх захисту. Захист цивільних прав – одна з найважливіших категорій теорії цивільного та цивільно-процесуального права, дослідження передбачає з'ясування змісту та співвідношення низки взаємопов'язаних понять, до кола яких, у першу чергу, належить право на захист.

Стан дослідження. Питання правової природи права на захист розглядалось у працях як сучасних дослідників, так і науковців минулого. Зокрема, розглядаючи цивільні правовідносини, на можливість захисту прав їх учасників звертали увагу такі вчені, як С. С. Алексєєв, С. М. Братусь, В. П. Грибанов, Л. Енексерус, Є. Я. Мотовиловкер, Л. С. Явич та ін.

Метою статті є порівняння різних точок зору на правову природу права на захист і визначення авторського погляду на це питання.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на дискусійність питання про зміст суб'єктивного цивільного права, безспірним і загальноприйнятим в юридичній літературі залишається положення про те, що, визнаючи за тією чи іншою особою певні суб'єктивні цивільні права й обов'язки, цивільне законодавство надає управомоченій особі також право на їх захист. Суб'єктивне право, надане особі, але не забезпечене від його порушення необхідними засобами захисту, є лише «декларативним правом»

[1, с. 153]. Якщо воно проголошене в законі, але не забезпечене державними правоохоронними заходами, то може розраховувати лише на добровільне виконання не управомоченими членами суспільства та набуття на підставі цього характеру морально забезпеченого права.

Зауважимо, що в науці цивільного права існують три наукові погляди на питання правової природи права на захист. Так, представники першого підходу стверджують, що право на захист є правомочністю суб'єктивного цивільного права, яка входить у «тріаду» правомочностей особи, наділеної цим правом [2, с. 6; 3, с. 360; 4, с. 556]. Представники другого, навпаки, зазначають, що право на захист – це самостійне цивільне право, підставою виникнення якого є певний юридичний факт [5, с. 57]. Представники третього підходу вважають, що право на захист є секундарним правом, відкидаючи можливість віднесення його як до окремого суб'єктивного права, так і до низки правомочностей правоволодільця [6, с. 3]. Розглянемо більш докладно зазначені теорії.

Представники теорії, яка визнає право на захист самостійним суб'єктивним правом, будують її на основі поняття регулятивних та охоронних правовідносин. Вони вважають, що в суспільстві існує два види правовідносин, спрямованих на забезпечення звичайного функціонування суспільних відносин, – регулятивні та охоронні. Регулятивні спрямовані на «нормальне»

існування правовідносин, встановлюючи для суб'єктів можливості їх поведінки, які зумовлюються об'єктивним правом, охоронні виникають у разі порушення прав учасників правовідносин і зумовлюються можливістю поведінки управомоченої особи, спрямованої на захист свого порушеного права.

В юридичній літературі існує точка зору (прибічником якої є, зокрема, Є. Я. Мотовиловкер), що можливість державного примусу як конкретне суб'єктивне право не виникає та не існує до того часу, поки не відбулося порушення права. Вона з'являється тоді, коли вже певне суб'єктивне право (регулятивне право) «заявило» про своє існування. Відповідно право на захист не входить у структуру існуючого суб'єктивного права, яке визначається звичайними, повсякденними юридичними фактами [5, с. 58]. Таким чином, у «старому» суб'єктивному праві містилася лише правомочність вимоги, поєднана в деяких випадках з правомочністю на активні дії. У висновках до свого обґрунтування вчений зазначає, що право на захист є охоронним суб'єктивним правом, оскільки існує в межах охоронного правовідношення [5, с. 58].

Вважаємо, що така точка зору є помилковою. Слід погодитись і С. М. Братусем, який зазначає, що захист права – необхідний елемент його здійснення [2, с. 9]. Підтримуючи точку зору Є. А. Мотовиловкера щодо поділу правовідносин на регулятивні й охоронні, ми заперечуємо виникнення нового суб'єктивного права у процесі формування охоронних правовідносин. Для пояснення варто звернутися до думки Л. Еннексеруса: «Кожна окрема правомочність називається правом, але, якщо подібні правомочності є лише окремими наслідками єдиного поняття влади, то у більш точному значенні лише це поняття влади і означає право» [7, с. 242]. Тобто необхідно говорити, що до та після порушення суб'єктивного права особи право на захист є правомочністю, яка існує в його складі. Однак з порушенням права ця правомочність активізується та призводить до зміни суб'єктивного цивільного права особи. Тому з метою усунення термінологічної плутанини та виділення певних характерних ознак права на захист доцільніше до порушення суб'єктивного цивільного права вживати поняття «правомочність», а вже після його порушення говорили про «право».

Наступна теорія, що обґрунтовує недоцільність поглядів щодо правомочності на захист як однієї з «тріади» правомочностей правоволодільца, є теорія, відповідно до якої право на захист є секундарним правом, яке не можна ви-

знати окремим суб'єктивним цивільним правом. Зокрема, Я. В. П'янова виділяє такі характерні ознаки права на захист, яке називає секундарним правом: а) праву на захист властиві свої дії управомоченої особи – обрати спосіб захисту, звернутися до відповідного органу, обмежитися власними діями; б) вимоги, яких набуває особа в разі порушення прав, реалізуються шляхом її звернення до органів держави та втілюються в категорію позову; в) захист у разі порушення посадовими особами держави та суддями реалізації особою свого права на захист виходить за межі цивільно-правових відносин [6, с. 3].

Отже, вчена застосовує «тріаду» правомочностей суб'єктивного права, характеризуючи право на захист як секундарне право. Дійсно, праву на захист не відповідає жодний обов'язок, а виникнення та припинення відбувається за допомогою одностороннього волевиявлення. Утім слід підтримати точку зору П. О. Гринька, який зазначає, що в механізмі цивільно-правового регулювання правоздатність, суб'єктивне право та секундарне право посідають самостійні місця в системі правових можливостей суб'єктів (учасників) цивільного обороту, за допомогою яких ті беруть участь у правотворюючих, правореалізуючих і правоприпиняючих процесах цивільного обороту, знаходячись у певній взаємозалежності [8, с. 7]. Тому, розглядаючи право на захист як структурний елемент суб'єктивного цивільного права, не можна погодитися з його секундарною природою.

Третя теорія вважається на сьогодні найбільш обґрунтованою. Право на захист є правомочністю суб'єктивного цивільного права, що входить у «тріаду» правомочностей правоволодільца. Так, Л. С. Явич визначає право на захист як міру (вид) вимоги управомоченої особи до зобов'язаної, яка не виконала свого юридичного обов'язку, звернену до останньої через орган держави, який компетентний застосовувати санкції юридичних норм [9, с. 121].

С. С. Алексєєв зазначає, що право на захист – це правомочність, яка входить до складу суб'єктивного права та полягає в можливості привести в дію апарат державного примусу проти зобов'язаної особи [3, с. 366]. Прихильником цієї теорії також є Є. О. Суханов, який вважає, що право на захист є правомочністю, яка входить до складу суб'єктивного права особи [4, с. 556].

Слід відзначити, що будь-яке суб'єктивне цивільне право має для суб'єкта реальне значення, якщо воно може бути захищене як діями самої управомоченої особи, так і діями державних чи уповноважених державою органів.

Якщо розглядаючи структуру суб'єктивного права як «триаду» правомочностей особи, то стає зрозуміло, що право на захист є свого роду продовженням вихідного й обов'язкового елемента будь-якого суб'єктивного права – права вимоги. Однак особливість його дещо інша. Право на захист спрямоване на іншого суб'єкта (органи, які забезпечують державний вплив), а також має інший зміст (вимога про виконання за допомогою державного впливу).

Правомочність на захист полягає в тому, що вона існує у складі суб'єктивного права із самого початку його формування поряд із правомочністю вимоги та правомочністю на власні активні дії. Однак активність, тобто свій розвиток, вона отримує за наявності додаткових фактів (невиконання обов'язку) і спрямовується на забезпечення правового впливу на порушника юридичного обов'язку. З цього приводу С. С. Алексєєв слушно зазначає, що включення в суб'єктивне право цієї правомочності свідчить, що суб'єктивне право перейшло в нову стадію розвитку і його зміст збагатився новим моментом – можливістю привести в

дію апарат державного примусу [3, с. 366]. Суб'єктивне право на стадії захисту набуває «бойового» характеру, виступає як право, безпосередньо здатне до примусового виконання [3, с. 366].

Висновки. Перехід суб'єктивного права у стадію захисту свідчить про наявність у нього однієї з найважливіших особливостей права – гарантованості та захисті його державою. Крім того, про право на захист необхідно говорити як про ланцюг, який поєднує регулятивні й охоронні правовідносини. Наведене свідчить, що проблема визначення правової природи права на захист – це не лише проблема матеріального права, а і проблема процесуального цивільного права. Розгалуженість наукових поглядів на правову природу права на захист зумовлює необхідність подальших досліджень з метою вироблення єдиної теоретичної позиції.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень є визначення механізму захисту цивільних прав особи в конкретних цивільних правовідносинах.

Список бібліографічних посилань

1. Грибанов В. П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1972. 284 с.
2. Братусь С. Н. Курс советского гражданского права. Субъекты гражданского права. М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1950. 368 с.
3. Алексєєв С. С. Общая теория права : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Велби, 2008. 576 с.
4. Гражданское право : в 4 т. Т. 1 : Общая часть / Ем В. С. и др. ; отв. ред. Е. А. Суханов. 3-е изд., перераб. и доп. М. : Волтерс Клувер, 2007. 720 с.
5. Мотовиловкер Е. Я. Теория регулятивного и охранительного права. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1990. 389 с.
6. П'янова Я. В. Судовий захист майнових цивільних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2007. 20 с.
7. Эннекцерус Л. Курс германского гражданского права. Т. 1, полут. 1 : Введение и общая часть. М. : Изд-во иностр. лит., 1949. 432 с.
8. Гринько П. О. Секундарні права у цивільному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2017. 16 с.
9. Явич Л. С. Проблемы правового регулирования советских общественных отношений. М. : Госюриздат, 1961. 172 с.

Надійшла до редколегії 22.12.2017

СОКОЛОВ О. М. ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ ПРАВОВОЙ ПРИРОДЫ ПРАВА НА ЗАЩИТУ

Проанализировано право на защиту как структурный элемент субъективного гражданского права человека. Подчёркнуто, что право на собственные действия, право требования и право на защиту составляют «триаду» правомочий правообладателя. Указано, что лицо реализует предоставленную государством возможность защиты только после нарушения его права в рамках охранительного правоотношения.

Ключевые слова: субъективные права, гражданские правоотношения, защита прав, охранительные правоотношения, правомочность.

SOKOLOV O. M. CIVIL AND LEGAL ASPECT OF THE LEGAL NATURE OF THE RIGHT TO PROTECTION

By recognizing certain subjective civil rights and obligations for a particular person, civil law provides the authorized person the right to protection. Protection of civil rights is one of the most important

categories of the theory of civil law, its study involves finding out the content and correlation of a number of interrelated concepts, the scope of which, first of all, belongs the right to protection. The issue of clarifying the legal nature of the right to protection is still debatable.

The objective of the paper is to compare different points of view on the legal nature of the right to protection and to determine the author's point of view on this issue.

It has been found out that the science of civil law has three approaches to the definition of the legal nature of the right to protection: first, the right to protection is the competence of subjective civil law, which is part of the "triad" of person's competences granted by this right; secondly, the right to protection is an independent civil right, the basis of which is a certain legal fact; thirdly, the right to protection is the right without duties.

Study of the structure of subjective right as a set of competences of a person allowed to conclude that the right to protection is a kind of continuation of the original and mandatory element of any subjective right – the right to demand. However, its peculiarity is slightly different. It has been established that the right to protection is directed to another subject (agencies that provide state impact), and also has another content (the requirement to exercise through state impact).

The author has substantiated the point of view that competence to protection is that it exists within subjective right from the very beginning of its formation, along with the eligibility of the demand and the eligibility to own active actions. However, activity, i.e., its development, it receives in the presence of additional facts (non-fulfillment of a duty) and is aimed at ensuring legal impact on an offender's legal obligation.

Thus, the transition of subjective right to the stage of protection indicates that it has one of the most important features of the right, which is the guarantee and protection of its state.

Keywords: *subjective rights, civil legal relations, protection of the rights, protective legal relations, competence.*